

**ИНОВАТИВНИ ПРИЛОЖЕНИЯ НА СОЦИАЛНАТА РАБОТА В
СЪВРЕМЕННОТО БЪЛГАРСКО ОБЩЕСТВО**

Полина Ставрева-Костадинова

Технически университет – Варна,

9005 Варна, ул. Студентска 1 НУК 207, polina_stavreva@abv.bg

Добрин Иванов

Варненски свободен университет "Черноризец Храбър",

9007 Варна, к.к. Чайка

**INNOVATIVE APPLICATIONS OF SOCIAL WORK IN CONTEMPORARY
BULGARIAN SOCIETY**

Polina Stavreva-Kostadinova

Technical University - Varna, 9010 Varna, 1 Studentska Str. NUK 207,

polina_stavreva@abv.bg

Dobrin Ivanov

Varna Free University „Chernorizets Hrabar

9007 Varna, Chaika Resort

Abstract

The subject of the study is social work as a profession and its innovative applications in contemporary Bulgarian society. The main purpose of research is to describe the forms of application and impact of social work on personality development by incorporating it into the community and the overall society network. The main assumption is that the extended functions of social work in Bulgaria contribute to the development of the personality as a significant factor for the progress of the society from a cardinal hierarchical structure in a network three-dimensional structure.

The contingent of the survey is individuals, groups, communities involved through interviewing, monitoring and evaluation of the performance of activities of social work in Bulgaria. Methods of study comparative research, project documentation study, individual structured interviews with specialists working in the field of social work and activities as well as information research on the effects of social work under the conditions of extended functions.

The main findings refer to the functions of the social worker in early intervention, individual mobile assistance, community-based social services, home-based counseling and mobile social activities.

Key words: *Social work, community leader, social network, family consulting*

Актуалност на проблема

Социалната иновация представлява комплекс от нови стратегии, концепции, идеи и организации, които посрещат социални нужди касаещи условия на труд, образование, развитие на общности, здравословен начин на живот, дейности на гражданското общество. Социалната иновация е отделна интегративна област на науката, практиката, бизнеса и обществените интереси [5]. Примерите за този род дейности в Европа обхващат различни области: нови модели за грижа за здравето, енергийни системи, нови начини за ангажиране на гражданите в процеса на вземане на решения, екологични градове и цялостно ранно обучение, социални услуги [4,6]. Социалната иновация като явление е многообхватна и измерването ѝ е сложен процес, тъй като информацията се натрупва при наличие и изпълнение не само на идеята, но и на измерване на нейните устойчивост и принос за обществото в продължение на времето [3].

Европейската комисия подкрепя и допълва политиките на страните членки в областта на социалното приобщаване и социалната закрила. В стратегията за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж „Европа 2020“ се определят цели за извеждане от положението на бедност и социално изключване на най-малко 20 милиона души и за увеличаване на заетостта сред хората на възраст 20—64 години на 75 %. Чрез

ведещите инициативи от стратегията „Европа 2020“, в това число Европейската платформа срещу бедността и социалното изключване и Програмата за нови умения и работни места, се подпомагат усилията за постигане на тези цели [1].

Съществуват определени критерии, спрямо които се оценява развитието на този сектор от икономиката, например размерът и обхватът на неправителствения сектор, продуктът на социалната икономика, броя на включените в развитие на социални иновации специалисти, брой на „потребителите“ или „бенефициентите“ на даден иновационен проект [2].

Информацията за приложение на социални иновации с приноса на социални работници като специалисти по социални дейности се събира индиректно, тъй като голяма част от работата на неправителствените организации и на социалната икономика попада в областта на социалните иновации - много неправителствени организации и социални организации не са иновативни, въпреки че предоставят ползи за общността (на базата на иновативни идеи и дейности), която обслужват. Въпреки това, много от социалните иновации възникват в неправителствения сектор и успяват да внесат значителни промени в обществото. В голяма част от неправителствените организации позиции заемат специалисти по социални дейности.

По тази причина фокусът на изследването е неправителствения сектор, занимаващ се със социални дейности. Анализират се разширените функции на социалните работници и екипите, в които са включени, сравняват се иновативните идеи и дейности, които организациите изпълняват. Оценява се приносът на изпълнението за подобряване на общественото благосъстояние.

Според изследване на Benjamin Huybrechts, цитиран в доклад на Research network for social Enterprise от 2012 година, направено на базата на извадка от 162 предприятия в 11 страни в Европа (вкл. България), разпределението по сектори на типа социални предприятия с приложение на иновации е следното: социални услуги – 19 %, рециклиране – 18 %, развлекателни услуги – 12 %, консултантски услуги – 9 %, градинарство – 8 %, преработвателна промишленост – 6 %, строителство – 6 %, култура – 5 %, хотелиерството и ресторантьорство – 5 %, образование – 3 %, търговия – 2 %, земеделие – 1 %. Подчертава се участието на екипи от помагащите професии (професионалните направления социална работа, медицина, психология и психотерапия, педагогика) в секторите с най-силно изразен принос към иновациите, а именно социални услуги, развлекателни услуги и консултантски услуги [6].

При поставяне на ключовите думи „иновация“ и „социална работа“ (на български език) в едно търсене в петте най-популярни интернет търсачки Google, Bing, Yahoo, Ask и Aol Search основните резултати (от общо повече от 319 000) показват, че за обществото в България иновациите в социалната работа се свързват основно с:

- нови социални услуги (включително мобилни) (62% от резултатите от търсене);
- социално предприемачество (всякакви проекти за бизнес обвързани със социални цели), включително развитие на социални предприятия за производство (21% от резултатите);
- дейности насочени към повишаване на информираността по проблеми на обществото (8% от резултатите);
- дейности свързани с развитие на здравеопазването (здравето), образованието (качеството на обучение) и качеството на живот (включително мерки за подобряването му в най-уязвимите групи от обществото) – 6% от резултатите
- и други – 3% от резултатите.

В наши дни социалната работа обхваща комплекс от дейности с икономически,

правни, педагогически, медицински, със социален характер, чрез който се подпомагат отделните личности, техните семейства (групи) и общностите, към които принадлежат. Социалната работа разглежда обществото като мрежа от специфични общности в условията на постоянен обмен на ресурси, взаимопомощ и подкрепа за развитие. Развитието на отделната личност подпомага развитието на общността, а оттам и на обществото като цяло. Възползването от социални услуги е индивидуално.

Според изследване на иновациите в социалната работа в България от 2015-2016 година по договор за безвъзмездна финансова помощ № BG 051PO001-7.0.01-0082-C-0001 по Проект „Иновативни мерки в сферата на професионалната рехабилитация, ориентиране, обучение и заетост за хора с увреждания” на Национална федерация на работодателите на инвалиди, иновативната социална работа е най-често част от проекти в сферата на социалните услуги, образованието, заетостта и консултантските услуги [3]. Броят на тези организации за България е над 160, като тяхното разпределение е сравнително равномерно за страната, с водещ икономически район запад, югозапад (София – град, Софийска област, Пловдивска област и други наоколо). На трето място се подрежда Варненска област, следвана от Бургаска област.

Основните цели на иновациите в социалната работа са определени от нарастващите нужди на обществото от качествена промяна на начина на живот, справянето с бедността и социалната изолация, опазването на семейството и подпомагането развитието на новото поколение, например:

- Премахване на силно изразеното социално неравенство (всякакви нови идеи и мерки за подобряване статуса на обществени групи попаднали в изолация, нищета, изпитващи проблеми свързани със семеен разпад и насилие) – 36% от реализираните идеи.
- Осигуряване на тотално достъпна среда за хората с нарушена функционалност (интердисциплинарни инициативи, даващи възможност да изграждане на физическа и виртуална среда в помощ на хората с ограничена функционалност) – 14% от реализираните идеи
- Премахването на дискриминативни обществени практики и усъвършенстване на законовите постановки в полза на цялото общество – 10% от реализираните идеи.
- Други, свързани с качеството на живот – 9% от реализираните идеи и т.н.

При постигането на основните цели на социалните иновации, обществото вече ще се е трансформирало от йерархична структура в мрежа от специфични общности в условията на постоянен обмен на ресурси, взаимопомощ и подкрепа за развитие.

Постановка на изследването

Обект на това изследване е социалната работа като професия и нейните приложения в съвременното българско общество в среда на социални иновации. Основната цел на разработката е да се опишат формите на приложение и въздействие на социалната работа върху развитието на личността чрез включването ѝ в общността и цялостната мрежа на обществото. Основното допускане на изследването е, че разширените функции на социална работа са значим фактор за прогресирането на обществото от кардинална йерархична структура в мрежова триизмерна структура. В над 80% от включените в контингента на изследване организации са назначени и изпълняват разширени функции специалисти по социални дейности, което ще докаже и приноса на тези специалисти към трансформацията на обществото.

Контингент на изследването са организации изпълняващи различни форми на иновации в социалната сфера. Техните данни са налични в Информационният портал за

неправителствените организации (НПО) в България, създаден през 2009 г. от Българския център за нестопанско право и Фондация ПАЦЕП. Броят на организациите от цялата страна, чиито последен проект е реализиран през 2016 година и са актуализирали профила си през 2016-2017 година са общо 131.

Методи на изследване са наблюдение на дейността, проучване на документация по проекти, както и информационно изследване на ефектите на социална работа в условията на разширени функции чрез приложение на елементи от въпросник „Проучване за готовност за иновативни практики“, разработен и пробирен по проект BG051PO001-7.0.01-0124-C0001 “Устойчив иновативен модел за обмен на нови практики в областта на социалното включване” на консорциум с членове Сдружение „Бизнес Агенция” (с над 50 проекти, финансирани от USAID, Open Society, PHARE, LEONARDO DA VINCI) и Институт за изследвания и иновации в социалните услуги - IRISS и “Екселиа” ЕООД (единствен акредитиран представител на Institute of leadership & Management UK). Предстои по-мащабно и по – задълбочено изследване на иновациите в социалната работа с участието на социални работници в рамките на североизточен регион на България през 2017/2018 година.

Резултати от изследването

Въпросник Раздел 1 : Описание на иновативна практика (процентно разпределение на включени 131 организации)- обобщение

- 54% работят в сферата на образованието, здравето и технологиите: отнасящи се до информираността дейности за здравето, консултативни и приобщаващи практики в общността и в учебните заведения, в помощ на родителството и др.
- 22% работят в сферата на социалните услуги в общността и активни граждани и подобряване на качеството на живот на семействата с малки деца (включително с нарушено развитие), мобилни социални услуги
- 19% се занимават със застъпничество, законодателство и публични политики Заетост в условията на проблемен социален статус (включително професионално обучение и интеграция на работното място, адаптиране на работното място
- 5% предоставят финансиране, набират фондове, разпределят средства от дарения.

Въпросник Раздел 2 : Идентификация на иновацията по отношение на основната дейност на организацията (процентно разпределение на включени 131 организации)

1. Поле област на изследване или приложение на иновация
  - Структура за самопомощ, взаимопомощ, застъпничество – 23%
  - Структура за социална грижа и обучение, приложение на методи на възпитание и развитие – 20%
  - Структура за участие на множество заинтересовани лица, групи за натиск – 17%
  - Структура за социална услуга – 15%
  - Форма на приложението на социалните дейности – 15%
  - Интердисциплинарни изследвания свързани със социална работа – 7%
  - Методи на фондонабиране и финансиране на дейности на гражданския сектор – 3%
2. Статус на организацията
  - Публична организация – 2%
  - Частна организация – с нестопанска цел – 85%
  - Частна организация – със стопанска цел – 5%
  - Доброволческа асоциация – 6%
  - Кооперативна компания или взаимна компания – 2%

Основна целева група на организацията (голяма част от организациите, включени в изследването, декларират повече от две целеви групи, но са помолени да посочат основна целева група)

- Деца, младежи – 25%
- Семейства (с деца до 16 години) – 20%
- Възрастни хора – 15%
- Хора с увреждания, хронични заболявания – 15%
- Безработни хора – 9%
- Бедни хора – 15 %
- Мигранти, търсещи убежище или със статут на бежанци – под 1%

Въпросник част 3: „Описание на изискванията си към социалния работник (специалиста по социални дейности) при участието му в екипа, развиващ иновация в организацията“ (участват 131 организации)- обобщени резултати

1. Когнитивни умения

- да откроява основни проблеми и да анализира
- да подбира ответните подходи, средства и методи на социална работа;

2. Умения за междуличностно взаимодействие

- съчетаване на ценности, идеи, цели, приоритети и неотложни потребности
- изграждане реалистична представа в клиента за личността, променяща и развиваща се, с оглед на социалните проблеми и тяхното решаване в различни периоди от живота;
- самоуправление на поведението и общуването, умения за изслушване с тактичност, лекота в общуването, за установяване на контакти и доверие чрез намиране на подход към хората при преодоляване на напрежението;
- партниране и сътрудничество с колеги от собствената и други професионални сфери в социалната мрежа за подкрепа.

3. Умения за вземане на решения

- навременно и адекватно вземане на решение;
- договаряне, планиране и реализиране всяка стъпка по решаването на проблема съвместно с клиента, постигне на съгласие между страните;
- определяне решенията при постигне необходимата степен на координиране, коопериране и последователност в помагачия процес;
- съотнасяне решенията с ресурсите и възможностите както на клиента, така и на социалното заведение;
- сравняване и оценяване в различни аспекти набелязаните цели, задачи, пътища, средства в предприеманите решения с планираните и прогнозираните резултати.

4. Умения за идентифициране на ресурси и възможности

- оценка и оптимално използване възможностите и ресурсите на социалните мрежи и връзки между системи с различна степен на активност и важност;
- идентифициране и съотнасяне своевременно подкрепата и помощта за клиента съобразно възможностите на социалното заведение, моделите социална политиката и социални дейности, съобразно социалните закони и техните предписания;
- професионално обоснован подбор в зависимост от всеки случай на подходи, модели, форми, методи и средства на социална работа с оглед ценностите и теоретичното знание във всекидневната практика при различни работни полета.

5. Административни и делови умения

- планиране, организация и контрол в професионалната си дейност върху съвременни

научни и практико-приложни основи;

- търсене алтернативни решения за стандартни ситуации с гъвкавост, съобразителност, творчески подход при решаването на нестандартни задачи;
- коопериране и партниране с колеги при взаимно зачитане, уважение, утвърждаване на личния потенциал, доверие, доброжелателно и конструктивно сътрудничество; водене на ясни, структурно издържани протоколи за отразяване на планираната и реализираната работа, изготвяне доклади и умение за представянето им пред преките административни ръководители и професионалната общност;
- събиране и обработка на информация с помощта на съвременни и достъпни средства и технологии.

Въпросник част 4: „Описание на функциите на социалния работник (специалиста по социални дейности) при участието му в екипа, развиващ иновация в организацията“ (участват 131 организации, във всяка от тях специалистите по социални дейности са ангажирани с повече от две дейности от обобщените по-долу) - обобщени резултати

- Участник в учредяване и управление на организация с нестопанска
- Учредител на гражданска организация
- Ръководител и член на управителен съвет на гражданска организация
- Член на общото събрание на организацията
- Разработчик на проекти, изпълнител на дейности по проекти
- Фасилитатор вземане на решения, помощник, трудов асистент,
- Член на екипа на организацията в условията на иновация
- Участник в мултидисциплинарен екип
- Организатор на индивидуална работа с клиенти (водещ случая социален работник, работа на терен по иновативна методика)
- Организатор на групов социална работа (по иновативна методика)
- Организатор на терапевтичен план за клиента (участник в проект)
- Обучител и лектор на семейства и личности
- Член на „група за натиск“ на гражданска организация
- Инициатор на обществени дейности в подкрепа на хората
- Иноватор (идеен разработчик) в изграждането на политика в подкрепа на хората
- Презентатор (публичен говорител) и организатор на публични дейности с нови подходи, полезни за обществото
- Посредник (между институциите на държавата и гражданите)

Анализ на резултатите

Участието на специалистите по социални дейности в процеса на трансформация на българското общество към информационно, мрежово общество е значимо. Полезните за обществото дейности не могат да възникнат от само себе си – необходим е генератор на идеи и екипи за тяхното приложение. Очевидно такива генератори са специалистите по социални дейности и обществото има очаквания към тях в тази посока. Необходими са качества и умения, професионализъм, безусловно положително отношение към клиентите (и към обществото като цяло), загриженост към техните проблеми, както и умения за изграждане на доверие и проява на уважение към отделните личности, нуждаещи се от подкрепа. Развитието на специалистите по социални дейности в България е уникално, имайки предвид, че разпределението по

сектори на иновации в социалната работа в другите европейски държави значително се различава от българското. Което навежда на мисълта, че не би трябвало да се заемат социални практики от другите страни, които да бъдат налагани в нашата страна, защото в България има достатъчно полезни идеи. Подготвените специалисти, отговарящи на изискванията на обществото и организациите обаче, са недостатъчно. Подготовката на специалистите по социални дейности като цяло приема една консервативна структура на социалната работа (например в социалните администрации или в делегираните услуги в общността). Изискванията на развиващото се общество в България и на организациите му по отношение на качествата, уменията, сферата на дейност, вида на участието и дори начина на мислене на специалистите по социални дейности, се повишават. Екипната работа вече не е достатъчна. Нужно е също работещият да умее на комуникира на различни нива в системата, да предлага идеи, за ги презентира и да ги прилага. Да изследва резултата от приложението.

Приложението на иновативни социални практики, базирани в общността, се нуждае от процес на изследване на качеството и на възможното усъвършенстване. Този процес изисква адекватна законова база, национална и местна политика и подготвен човешки фактор.

Първите особено важни промени в социалното законодателство вече са направени. Необходимо е да се отчете обективно практическият опит по приложение на законовите и подзаконовите актове и да продължи да се работи върху усъвършенстването им с оглед по нататъшна децентрализация на социалните услуги и успешното им развитие чрез доказано ефикасни иновации. Но все още предстои да се разработят и регламентират адекватни показатели за оценка на качеството, отчитащи спецификата на отделните видове социални услуги и дейности, както и ефективност на изразходваните ресурси. Един такъв подход би позволил да се работи за оптимизиране и по ефективно управление на инвестираните средства, като със същото количество инвестиран ресурс „на входа“ на услугата ще може да се получи по високо качество „на изхода“. Високото качество на изхода на социалната дейност е подобро качество на живот за личностите, групите и общностите.

Изводи

1. Специалистите по социални дейности имат значим принос в трансформирането на обществото от кардинална йерархична структура в мрежова, гъвкава информационно удовлетворена структура - в по-адаптивна, по-справедлива и саморегулираща се.
2. Изискванията към специалистите по социални дейности са разширени и завишени. Университетите би следвало да имат предвид, че огромната част от специалистите по социални дейности до 2025г. [1] ще се реализират именно в гражданския сектор, за което специалистите трябва да са много добре подготвени.

Разширените функции на социалните работници и участието им в екипи за иновации в социалните дейности са много важен фактор за изпълнението, оценката и устойчивостта на проектите, по които гражданските организации работят. Специалистите по социални дейности са движеща сила за иновирането на сектора.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Европейска комисия (2012)**, Европейска комисия, Социална защита и социално приобщаване, 2012, <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=750&langId=bg>
2. **Мирчев, М. (2007)**. Младите поколения в контекста на радикална обществена реконструкция. В: Различното поколение. Младежта на България на прага на Европа. УИ “Св. Климент Охридски”, С., 2007. Стр. 27-158.
3. **Платформа за социални иновации (2016)**. Институт за изследвания и иновации в социалните услуги - IRISS, 2016. <http://si.one-stop-shop.bg/default.aspx?lang=1>
4. **Browne, K. (2012)**, K. Browne, Изоставянето на деца и неговото предотвратяване в Европа, <http://www.nottingham.ac.uk/iwho/documents/childabandonment/bulgaria/brochure.pdf>
5. **Frazer, Hugh (2016)**, H. Frazer, Prevention and early intervention services to address children at risk of poverty - Synthesis Repor, Generaldirektion Beschäftigung, Soziales und Integration, 2016
6. **Huybrechts, Benjamin (2012)**. Fair Trade Organizations and Social Enterprise. Social Innovation through Hybrid Organization Models, Routledge, London and New York, 2012